

Doornenburg en de Schatting van het jaar 1369

In het begin van het jaar 2000 viel mijn oog op een boek dat bij een antiquariaat te koop lag. Het betrof een boek van de auteur P.N. van Doorninck uit 1903 met de titel: *Schatting van den Lande van Gelre*. In dat boek vindt men een opsomming van meer dan 10.000 namen van personen en de bedragen die zij in het jaar 1369 aan schatting (vorm van belastingheffing) moesten betalen. Als historisch-genealogisch geïnteresseerde kon ik het dan ook niet laten om dat boek te kopen en het eigenlijk te hoge bedrag er voor te betalen. Thuis gekomen en het boek nader doorgenomen, blijkt het een in drukvorm uitgebrachte versie van een rekening van een in 1369 geheven Schatting te betreffen, die hertog Eduard van Gelre door rentmeester Henric van Steynbergen had laten uitvoeren.

De heer van Doorninck schreef dat er over Schattingen weinig bekend is. Wel dat het een jaarlijks terugkerend fenomeen was. Het betrof 'heffingen' die ook wel 'schatting', 'bede' of 'herftsbede' werden genoemd. Dit laatste omdat de inning van die heffingen vaak pas in de maanden oktober en november plaatsvonden. In de opsommingen in dat boek vindt men in de Over-Betuwe te Doornenburg ('Darenborgh') de toen betaling plichtige personen:

<i>her Deric van Bylant</i>	<i>VIII</i>
<i>Deric Tybben soen</i>	<i>II</i>
<i>Jan Scout</i>	<i>II</i>
<i>Henric van Poolwyc</i>	<i>II</i>
<i>Vrederic Dybben soen</i>	<i>II</i>
<i>Gerit Momme</i>	<i>IIII</i>
<i>Henric Lecker</i>	<i>VI</i>
<i>Jan die Vriese</i>	<i>II</i>
<i>Peter van der Weden</i>	<i>IIII</i>
<i>Borghger Lubbrecht soen</i>	<i>II</i>
<i>Jan Peter</i>	<i>II</i>
<i>Jan Gadekens sone</i>	<i>VI</i>
<i>Beert die Lewe</i>	<i>IIII</i>
<i>Jan van Weelre</i>	<i>VI</i>
<i>Meyster Godert die smit</i>	<i>VI</i>
<i>Gerit van Berkel</i>	<i>II</i>
<i>Reyner van der Meer</i>	<i>VIII</i>
<i>Gerit van Hirnen</i>	<i>VIII</i>
<i>Wouter van Wosic</i>	<i>VIII</i>
<i>Deric die Zuete</i>	<i>IIII</i>
<i>Rutger die Beyer</i>	<i>II</i>
<i>Deryc van Brymen</i>	<i>II</i>
<i>Henric Beliet</i>	<i>II</i>
<i>Henric Hornic</i>	<i>II</i>
<i>Henric van der Mase</i>	<i>IIII</i>
<i>Gerit van Werthusen</i>	<i>II</i>
<i>Summa te Darenborgh CII</i>	

Het getal achter de naam was de hoeveelheid te betalen 'Scilde Brux'. Met 'Scilde' bedoelde men de 'Gouden Schild'. Een oorspronkelijk Franse gouden muntstuk, met een doorsnede van 29 mm en een gewicht van 4.46 gram, waarop de Franse koning was afgebeeld met in zijn linkerhand een wapenschild. Deze munt was toen in onze streken lang het standaard betaalmiddel en werd in onze streken zelfs, naar Frans voorbeeld, geslagen. Met de afkorting 'Brux' bedoelde men 'Brussels'. Het betrof dus 'Gouden Schilden' van de kwaliteit of waarde zoals deze te Brussel geslagen werden.

In de lijsten van het boek, variëren de te betalen bedragen van I t/m VIII schilden. De meest gehanteerde bedragen zijn II, IIII en VIII (2, 4 en 8). Wat op valt is dat het getal 4 in het boek steeds als IIII en niet als IV werd gedrukt. Een vorm zoals men die in oude handgeschreven oorkonden wel meer tegenkomt. Vaak werd dan de Romeinse twee als een kleine letter 'n' geschreven, de drie als 'm' en de vier als de letter 'm' maar dan met 4 pootjes...

De grondslag waarop de hoogte van de te betalen bedragen gebaseerd werd is onbekend. Herkenbaar is wel dat de heffingen niet puur op jaarinkomsten of omvang van een bezit (zoals bijvoorbeeld de grote

van een grondstuk) gebaseerd waren. Alle lijsten uit het boek evaluerend, lijkt het erop alsof het maximum tarief van VIII schilden, op iedereen die een hof of adellijk huis bezat van toepassing was. Op basis van voor ons nog onbekende argumenten kon men kennelijk op dat tarief een vermindering krijgen. Zo behoefden personen met een beroep als 'smit, molener, tolner, coopman, snider of grueter' meestal maar II schilden te betalen. Het tarief van II schilden was in nagenoeg alle situaties ook van toepassing indien het een zoon, vrouw of kinderen van een betaalplichtige betrof. In dat geval ziet men achter de persoonsnaam de bijschrijving: 'sone, soen, wyf, wijf, kint, kindere'. Het aantal malen dat men expliciet melding maakte van het feit dat het de zoon, kinderen of vrouw betrof, totaal 1291 keer, geeft te denken. Alsof men hiermee iets bijzonders wilde verduidelijken of verantwoorden. Waarom noteerde men niet simpelweg de naam van de zoon, vrouw of kinderen zelf? In die gevallen waarin men melding maakte van een zoon, vrouw of kind, vindt men op geen van de lijsten de betreffende vader als betaalplichtig persoon terug. Het lijkt alsof zij niet bestonden. Verbleven zij soms elders? Met zo'n 1291 personen tegelijk? Met dergelijke aantallen zou men kunnen vermoeden dat deze vaders op krijgstoesticht waren... Is dat er dan ook een verklaring voor dat de achterblijvers een belastingverlichting kregen?

Wat we in de lijst van Doornenburg kunnen herkennen is dat er in dat geval 4 bezitters/pachters van hoven/boerderijen/huizen in krijgsdienst waren: Deric Tybben, Vrederic Dybben, Borghger Lubbrecht en Jan Gadekens.

Uit diverse geschiedkundige bronnen is bekend dat het in die tijd gebruikelijk was dat indien een 'hovenier' krijgsdiensten voor zijn heer moest vervullen, hij vaak ook nog een of meer knechten moest meenemen. Indien elk der vermeldde Doornenburgers minimaal één knecht bij zich had, dan waren er toen dus minstens 8 personen uit het Doornenburgse dorp op pad...

Als zij op pad waren, waar waren deze krijgslieden dan? Gelre had weliswaar een fors aantal jaren van oorlog achter de rug, maar in de meeste Nederlandse geschiedenisboeken wordt geen melding gemaakt van Gelderse krijgstoestichten in 1369. Maar misschien vond men het niet vermeldenswaardig genoeg... Nader onderzoek in oudere documentatie leert ons namelijk dat men in die periode wel degelijk op pad was. In de stadsrekening van Arnhem uit 1368 kan men bijvoorbeeld melding vinden van kosten voor 3 krijgstoestichten: *pro expeditione contra terram Brabantie, in expeditione in terra Clivensi, pro expeditione in Meghen*. Gelderland was dus in 1368 op pad tegen Brabant en voerde toestichten uit in Kleefsland en in Megen... In de uit de 15e eeuw stammende Gelderse Kroniek van Willem van Berchen, kan men nog een bevestiging van legeractiviteiten uit die tijd vinden. Daarin kan men lezen dat ten gevolge van het, in november 1368, kinderloos overlijden van graaf Johan van Kleef er onenigheid was ontstaan over zijn erfopvolging.

Hertog Eduard van Gelre wilde Otto van Arckel op die stoel en was, om zijn mening kracht bij te zetten, met een leger naar Kleef getrokken: *Dominus autum Otto de Arckel cum magna comitiva armaturum, cui Eduardus dux Gelrie personaliter affuisse asseritur, locavit se in campo inferiori prope Clivis...* Vertaald is dit: 'In de herfstperiode verzamelde zich Otto van Arckel met vele bewapenden, met Eduard Hertog van Gelre's persoonlijke aanwezigheid en ondersteuning en nam stelling op de laagvlakte bij Kleef'. In deel VII van 'Geldersse Geschiedenissen' van Van Slichtenhorst, uit het jaar 1654, kan men lezen dat de daarop volgende schermutselingen tot eind september van het jaar 1369 voortduurden.

Waren onze Doornenburgse vaders daarbij? ...

H.N.Bronkhorst 2000

Bronnen:

Schatting van den Lande van Gelre, P.N.v. Doorninck, 1903.

De stadsrekeningen van Arnhem 1353-1377, W. Jappe Alberts, 1967, blz. 320.

De Gelderse Kroniek van Willem van Berchem, Dr. A.J. de Mooy, 1950, blz 15.

De Geldersse Geschiedenissen, A. v. Slichtenhorst, 1654, blz 146